

ddr. Igor Grdina

Klemen Jelinčič Boeta: Kratka zgodovina Judov.

Celovec: Mohorjeva družba, 2009.

Zgodovina je veda o dogajanju, katerega razdaljo od nas oziroma sebe opisujemo s pojmom preteklost. Kot raziskovanje in razumevanje pa obstaja samo sredi tukajšnjosti; pri tem se distančnost ne ukine, temveč se iz komaj zaznavne daljave ob pomoči znanstvene kritike spremeni v bližino, ki jo je mogoče kolikor toliko jasno in natančno tematizirati. Dokler živimo v razsežnostih, ki nam omogočajo vzpostavitev predstav(e) o času – ki je pravzaprav pojem takšne vrste, kot je bil eter –, ima zagotovljen ne le obstoj, ampak tudi perspektivo.

Potemtakem ni čudno, da se zgodovina vedno piše (in seveda tudi bere) na novo. Njeno neukinljivo odprtost in nezaključenost pri nas mnogi ljudje doživljajo kot grožnjo. Svojevrsten paradoks je, da so med njimi najštevilnejši tisti, ki so "pod socializmom", tj. v dobi a priori omejenega ekonomskodeterminističnega interpretativnega modela stvarnosti, govorili o zgodovini kot o nezaustavljivo in neizprosno vrtečem se kolesu. Ker je od tega, zelo verjetno največjega, izuma človeštva medtem odpadel s srpom in kladivom dekorirani okrasni pokrov – se pravi *radkapa* –, se nova razumevanja preteklosti nenehno razglashajo za ponaredke in zlorabe. V planetarnem obsegu običajni trud za večje, globlje in širše vedenje o vsem, kar se je zgodilo pri nas, naglo postaja skrajno sumljivo opravilo. Množici lokalnih kuriozitet se tako pridružuje še eno čudaštvo, ki pa je podkleteno z orwellovsko idejo, da obvladovanje že preteklih dni prinaša vladavino nad tistimi, ki šele bodo. Prav zato se ne gre čuditi, da v slovenski javnosti ni naletela na večjo pozornost *Kratka zgodovina Judov*, ki jo je napisal Klemen Jelinčič Boeta. Delo, ki med (samo)zadovoljne Kranjce prinaša prepotrebno vednost o nespregljivo pomembnih graditeljih civilizacije in kulture, bi jo vsekakor zaslužilo – prvič zaradi svoje tematike, drugič zaradi resnosti obravnave in tretjič zato, ker se naši avtorji le redko lotevajo večjih sintez. Njihov *metier* so drobnarije: večje celote naj bi nastale kot otroške sestavljanke ...

Judovska zgodovina se izmika vsakršnemu vnaprejšnjemu omejevanju: je hkrati nacionalna in svetovna, v marsičem pa celo obča. Razteza se od dob, ki jih je mogoče preučevati samo na podlagi arheoloških najdb in sporočilno izjemno pomenljivih, vendar podatkovno problematičnih mitov in legend, do sedanjosti. V njej srečujemo podobno mogočne in globoke cezure kot v grški zgodovini, ki je vsaj po obsegu – ne pa tudi po prostorski razširjenosti – primerljiva z judovsko. Ni naključje, da sta obe bistveni vertikalni osi vsega, kar zajema pojem Zahod.

Kratke zgodovine na splošno niso cenjene, saj se le redko dvigajo nad raven vzgojno-podatkovnega *vademecuma*. Na posebno slab glas so prišle sredi 20. stoletja. Tedaj je recepcijsko nadvse odmevni kratki kurz o triumfalnem pohodu Vsezvezne komunistične partije (boljševikov) na oblast, za katerega jedro je poskrbel četrti – politično najmanj utopistični in zato v življenjski stvarnosti daleč najuspešnejši – klasik marksizma J. V. Stalin, zaradi potreb politične linije N. S. Hruščova obveljal za ideološki kontrabant. Splošna sodba je bila, da tudi druga tovrstna dela ne morejo biti bistveno boljša.

Obsežnejše zgodovine se soočajo z drugačnim problemom: na splošno niso brane. Še posebno dandanes, ko bolj kot kdaj prej prisegamo na Kalimahovo misel o veliki knjigi kot velikem zlu. Zato pisci zgodovin čedalje pogosteje ubirajo srednjo pot. Tisti, ki svoje delo naravnost označujejo za kratko, praviloma izražajo le zavedanje o neizčrpnosti oziroma neomejljivosti tematizirane stvarnosti. Vedo, da ustvarjajo le nekakšno preliminarno poročilo o svojem raziskovanju.

Tudi prva v slovenščini napisana zgodovina Judov sodi med monografske študije, ki že s svojim naslovom opozarjajo, da bodo lahko najradovednejše in najintenzivnejše bralce zadovoljile samo deloma oziroma začasno. To je tako ali tako usoda vsake knjige, vendar si jo le redke drznejo izpovedati brez slepomišenja. V resnici pa je prav takšno – s primerno skromnostjo, a tudi trdno samozavestjo ustvarjeno – delo najuporabnejše.

Kratka zgodovina Judov Klemena Jelinčiča Boete ponuja dovolj podroben in tudi zanesljiv pregled preteklosti naroda, katerega kultura je rodila nekaj najusodnejših knjig in krmarjev sveta. Periodizacija je zaradi pregledne narave knjige tradicionalna; s stališča narativne celote je smiselna in po obsegu uravnotežena. Na eni strani je utemeljena na notranji dinamiki judovskega duhovnega življenja, na drugi pa na valovanjih širše, predvsem evropske zgodovine.

Posamezne pomote, ki so pri tematsko obsežnih delih tako rekoč neizogibne (npr. položaj pripadnikov izraelitske vere v Srbiji je izboljšala že ustava iz leta 1888 in ne šele menjava dinastije 1903; nekronani "dunajski

kralj” Lueger – ki je bil sodobnikom splošno znan z vzdevkom *Lepi Karl* – ni bil krščanski socialist, ampak krščanski socialec; Anton Korošec leta 1940, ko je sprožil antisemitske ukrepe v kraljevski Jugoslaviji, ni vodil notranjega ministrstva, ampak prosvetni resor), nikakor ne morejo skaziti zelo pozitivnega vtisa o celoti. Tu in tam se avtor zadovolji z lakonično informacijo ali celo le s trditvijo, ki utegne vzbuditi dvom. Veliko vprašanje je, recimo, ali je dandanes v Sloveniji res “cel kup” družin, “ki so bile pred tremi ali štirimi generacijami judovske” – glede na to, da so se pripadniki Abrahamovega rodu v osrednjih predelih našega ozemlja po izgonu v dobi cesarja Maksimilijana I. pojavili šele pod kratkotrajno francosko (ilirsko) vlado. (Posebno številna ni bila niti relativno bližnja izraelitska skupnost v Bratislavi z znamenitim rabinom Mošejem (Hatamom) Soferjem na čelu; ob koncu 18. stoletja se je lahko pohvalila le s približno 2000 člani.) Vsekakor je tematizacija srednjega veka v Jelinčičevi knjigi – kar zadeva alpsko-jadranski prostor – opazno močnejša kot obravnava porazsvetljenske dobe. To zlasti velja za opis delovanja mariborske judovske skupnosti, ki je bila ugledna in pomembna v širšem (srednje)evropskem prostoru. Žal ni podrobneje predstavljena specifika Trsta tik pred prvo svetovno vojno. Največje avstro-ogrsko pristanišče je imelo judovsko skupnost, ki v nasprotju z veliko večino drugih aktualne oblasti oziroma države ni podpirala. Italijanski iredentizem se je med njo širil enako hitro kot med tamkajšnjim romanskim prebivalstvom.

Zahtevnejši bralec bi si seveda želel podrobnejše obravnave tega ali onega vprašanja. Zanimivo bi bilo npr. izvedeti, kako Klemen Jelinčič Boeta gleda na problem razmerja med vzhodnoevropskimi Judi in Hazari, ki ga je v 19. stoletju po vsej širini odprl Maximilian Ernst Gumpłowicz (gimnazijo je obiskoval v Celju), pozneje pa ga je močno aktualiziral zadnji polihistor Zahoda Arthur Koestler. Prav tako bi bila vznemirljiva ali celo potrebna vsaj enciklopedično strnjena obravnava nekaterih osebnosti – na primer že omenjenega Mošēja Soferja ali Maxa Nordaua (rojen je bil kot Südfeld – torej glede na priimek kot svoje popolno nasprotje!), ki je imel nezanemarljivo vlogo pri oblikovanju in širjenju politične doktrine sionizma (njegovo nekoč zelo brano knjigo *Entartung*, ki je velika kritika literarne, glasbene in likovne ustvarjalnosti 19. stoletja, so s koncepcijo “izrojene umetnosti” na skrajno sprevržen način zlorabili nemški nacionalsocialisti).

Nobena celovita zgodovina Judov se ne more izogniti obravnavi enega najbridkejših poglavij v človeški zgodovini – antisemitizma. Tudi Klemen Jelinčič Boeta tematizira ta pojav tako v srednjem veku, ko je imel predvsem verske korenine, kot v porazsvetljenski dobi, ko je postal

izrazito zapleten in večplasten. Iz *Kratke zgodovine Judov* je mogoče dobiti faktično popolnoma točen vtis, da je bil iztrebljevalni antisemitizem domač tako desničarskim kot levičarskim radikalcem (“črne stotnije” v Rusiji, nacionalsocialisti, komunisti v ZSSR). Pri zadnjih je šlo tudi za “nadgradnjo” misli iz spisov Karla Marxa in ne samo za politični antisionizem, kakor se je že velikokrat zapisalo privržencem njegovih idej. V Jelinčičevi knjigi žal ni temeljiteje obravnavan problem mnenjskega antisemitizma med samimi Judi, ki je bil posledica velike vpetosti posameznikov v druge kulture – zlasti v nemško-avstrijsko (npr. Otto Weininger). V nekaterih ožjih okoljih je bilo ozračje v drugi polovici 19. stoletja očitno že tako prepojeno s sovraštvom do Abrahamovega rodu, da je pomenilo kar nekakšen mišljenjski standard (na to je opozoril D. J. Goldhagen in s tem sprožil burno polemiko). Vse kaže, da marsikje še danes ni bistveno drugače. Samo tako je pač mogoče razumeti nenehno primitivno smešenje *Biblije* v velikem delu naših medijev in skrbno načrtovane demonstracije ljubljanskih sindikalističnih vodij letošnjega januarja; ti so protestirali – simptomatično: prepozno – samo proti “gospodom”, ki sejejo smrt po Gazi, izraelski civilisti, ki so bili še pred Palestinci žrtve terorističnih napadov, pa jih niti slučajno niso spravili na cesto ... Recidivi preteklosti očitno ne morejo umreti čez noč (v komunistični Jugoslaviji so bili ljudje leta 1982 zboznani na ulice, da bi zahtevali odvzem Nobelove nagrade za mir izraelskemu prejemniku; kdo ve, ali pri nekaterih ljubljanskih sindikalističnih avantgardistih ne gre celo za svojevrstno preobrazbo starejšega, iz nemškoavstrijskega prostora uvoženega antisemitizma). Da se v takem okolju pojavljajo najrazličnejše skrunitve spomenikov judovske navzočnosti, mislečega človeka ne more presenečati. Če bo kdo pisal nadaljevanje *Zgodovine antisemitizma* Léona Poliakova, ki bi jo bilo dobro imeti v slovenskem prevodu, se bo moral ustaviti tudi ob nevarnih pojavih sredi našega sveta (iz sindikalističnih vrst so namreč po Mussolinijevem pričevanju izšli prvi fašisti). Pregledna študija Klemena Jelinčiča Boete, katere zadnja poglavja je mogoče brati kot razsoden poskus premagovanja v komunizmu sistematično gojenih predsodkov proti judovski državi (pri nas le malo ljudi ve, da je januarja 2007 član vlade v Jeruzalemu prvič postal muslimanski Arabec – Raleb Majadele), zelo verjetno ne bo zadostovala za zaježitev tega intelektualnega in siceršnjega zla.